

”שיר שהוא כבן אלפיים ובכל יום חדש”¹

בין פסח לעצרת – מבעד לשכבות הזמן

פתיחתא: ”שָׁאִין לָךְ אָדָם שָׁאִין לוֹ שְׁעָה וְאִין לָךְ דְּבַר שָׁאִין לוֹ מְקוֹם” (אבות, פ”ד, ג)

ספירת העומר - ימי השכבות

תקופת ימי ספירת העומר היא תקופה מרתקת בדברי ימי ישראל. התורה קובעת את הימים הללו כימי שמחה והתעלות:

ט. שְׁבַעַת שְׁבַעַת, תִּסְפֹּר-לָךְ: מִהַחֵל חֲרַמְשׁ, בְּקִמָּה, תַּחֲל לְסַפֵּר, שְׁבַעַת שְׁבַעוֹת. י וְעֲשִׂיתָ חַג שְׁבַעוֹת, לַה' אֶל-לִהְיֶד--מִסֵּת נִדְבַת יָדָךְ, אֲשֶׁר תִּתֵּן: פֶּאֶשֶׁר יְבָרְכֶךָ, ה' אֶל-לִהְיֶד. יא וְשִׂמְחֶתָ לִפְנֵי ה' אֶל-לִהְיֶד, אֶתָּה וּבְנֶךָ וּבִתְּךָ וְעַבְדְּךָ וְעַמְּתְךָ, וְחֵלְוֵי אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ, וְהִגֵּר וְהַיְתוֹם וְהָאֶלְמָנָה אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ--בְּמִקוֹם, אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֶל-לִהְיֶד, לְשִׂפּוֹן שְׂמוֹ, שָׁם. יב וְזָכַרְתָּ, כִּי-עֲבַד הָיִיתָ בְּמִצְרַיִם; וְשִׂמְחֶתָ וְעֲשִׂיתָ, אֶת-הַחֻקִּים הָאֵלֶּה. (דברים ט”ז)

ימי ספירת העומר הם ימים של ציפייה לקראת חג השבועות, חג מתן תורה. לאחר חורבן הבית השני, בניסיון של היישוב היהודי בארץ להתאושש מן החורבן ולמרוד ברומאים בפעם השניה (מרד בר כוכבא) - נחל עם ישראל תבוסה איומה במרד. רבי עקיבא אבד במהלך התקופה שבין פסח לעצרת 24,000 תלמידים. יש הגורסים שנפטרו כתוצאה ממגפה ויש הגורסים שנהרגו במרד בפרק הזמן הזה - אולם מכל מקום הטעם הוא על "שלא נהגו כבוד זה בזה" (עי"פ בבלי יבמות ס"ב ע"ב). בעקבות האירועים הטראומטיים הללו ובשילוב עם פרעות תתנ"ו שהתרחשו גם הם בימי ספירת העומר - נקבעו ימי העומר (בימי הביניים) כימים שיש לנהוג בהם מנהגי אבלות, **כפי שכותב הטור** (או"ח סימן תצג) **על בסיס הגמרא ביבמות (סב ע"ב):**

¹ (שירו של אבא, נעמי שמר)

נוהגין בכל המקומות שלא לישא אשה בין פסח לעצרת, והטעם שלא להרבות בשמחה שבאותו זמן מתו תלמידי רבי עקיבא, עד כאן. ומקור הדברים בגמ' ביבמות סב, ב: "שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לרבי עקיבא, מגבת עד אנטיפרס, וכולן מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה לזה, והיה העולם שמש, עד שבא ר' עקיבא אצל רבותינו שבדרום, ושנאה להם: ר' מאיר ור' יהודה ור' יוסי ורבי שמעון ורבי אלעזר בן שמוע, והם הם העמידו תורה אותה שעה. תנא – כולם מתו מפסח ועד עצרת.

גם תפילת 'אב הרחמים' הידועה שחברה לאחר מסע הצלב הראשון בשנת 1096 נאמרה בתחילה בשבת רק בימי ספירת העומר אפילו בשבת מברכין ובשבתות חתן וברית מילה (כך על פי מנהג הרמ"א, אורח חיים סימן רפ"ד סעיף ז' וכן במגן אברהם שם ס"ק ה). רק בשלב מאוחר יותר התרחבה אמירת התפילה בכל שבת למעט ימי השמחה (חנוכה, המועדים, שבת מברכין וכד').

במסורת היהודית נקבע יום ל"ג בעומר כיום שבו נעצרה המגפה, על כן גם נעצרים בו ימי האבלות. ביום ל"ג בעומר, כך על פי המסורת, נפטר רבי שמעון בר יוחאי שתורתו היא אור רוחני גדול במסורת ישראל. תקופת קיבוץ הגלויות והתקומה הלאומית מלפני למעלה ממאה שנים ועד לימינו, מחזירה את השמחה לימים הללו. ביום ה' באייר תש"ח זכינו להכריז מחדש על עצמאותנו בארץ ישראל ולהקים בה מדינה. לאחר 19 שנים, בחודש זה בשנת תשכ"ז הצלחנו להרחיב את גבול ישראל במלחמת ששת הימים, להיגאל מאיום ממשי על עצם קיומנו, לחזור למקומות הקדושים לנו ולאחד את ירושלים תחת ריבונות ישראל. לצד אלו, קבע עם ישראל בתקופה זו שני ימי אבל וכאב: יום הזיכרון לשואה ולגבורה ויום הזיכרון לחללי מערכות ישראל. שוב פעם נשזרו ימי האבל בימי השמחה באותו פרק זמן: בין פסח לעצרת.

ברוב תקופות השנה אנו נדרשים להיכנס לאווירה מסוימת. באלול וימי תחילת תשרי- תשובה וחשבון נפש, אדר - שמחה, אב - מיעוט בשמחה, פסח - חירות. הימים שבין פסח לעצרת מיוחדים משום שהם דורשים מאיתנו, כאמור, לנוע בין עולמות, ומצבים נפשיים שונים. תקופה זו מלמדת שיש ניסיון לסגל התבוננות רב שכבתית, להביא את האדם והציבור לראות את העולם על צדדיו השונים. ימים של שמחה וצפייה לקראת מתן תורה הם גם ימים של זיכרון חורבן, פרעות ומגפות. ימים בהם הלאום היהודי ספג מכות כואבות בהיסטוריה שלו, אלו אותם ימים בהם העם היהודי זכה לתקומה ותחיה מחודשת.

עבודת המעברים היא עבודה רוחנית ונפשית מורכבת וסבוכה. המעבר המהיר כל כך בין השמחה לכאב ולהפך הוא מעבר קשה, כמעט בלתי אפשרי. כולנו מכירים את הקושי הזה במעבר שבין יום הזיכרון ליום העצמאות. אולם נדמה כי הסוד הגדול של הימים הללו הוא הריצוד המתמיד בין השכבות הללו.

השאלה הגדולה שלנו היא:

איזו משמעות ניתן ליצוק למעברים הללו, לחוויית השכבות השונות כל כך זו מזו בתקופה קצרה כל כך? לשון אחרת - מה הדרך שמציעה המסורת שלנו לסחוב מטען מורכב כל כך על גבנו בפרק זמן קצר כל כך?

התבוננות רב שכבתית

במסכת מכות, דף כ"ד (ע"א - ע"ב) מופיעים שני סיפורים על רבי עקיבא. סיפורים אלו מלמדים אותם רבות על התנא הגדול ומתוך כך ננסה להתמודד עם השאלה שלנו:

וכבר היה רבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושע ורבי עקיבא מהלכין בדרך, ושמעו קול המונה של רומי מפלטה [ברחוק] מאה ועשרים מיל, והתחילו בוכין ורבי עקיבא משחק (צוחק). אמרו לו: מפני מה אתה משחק? אמר להם: ואתם מפני מה אתם בוכים? אמרו לו: הללו כושיים שמשתחווים לעצבים ומקטרים לעבודת כוכבים יושבין בטח והשקט ואנו בית הדום רגלי אלהינו (בית המקדש) שרוף באש ולא נבכה! אמר להן: לכך אני מצחק! ומה לעוברי רצונו כך לעושי רצונו על אתת כמה וכמה"

חכמים מתבוננים במציאות ורואים מחזה נורא: הרומאים, עובדי עבודה זרה, שמחים וצוהלים - ולכן, הם, החכמים, בוכים. אין תגובה יותר אנושית וטבעית מזו. אולם רבי עקיבא צוחק. הוא לא מסתפק במציאות כפי שהיא מתגלית לעין. הוא מבקש להבין את המשמעות של המציאות, את ההשלכות העתידיות שלה. הוא מסביר שאם עוברי רצונו שמחים, הוא בטוח שגם 'עושי רצונו' יזכו לשמחה וצהלה כפולה ומכופלת. על פי רבי עקיבא - מציאות של קושי, עשויה, עם מאמץ חודר נוסף, להוליד ראייה אופטימית.

הסיפור ממשיך באופן מוכר מאוד, ממשיך ומחדש דבר מה נוסף:

"שוב פעם אחת היו עולין לירושלים, כיון שהגיעו להר הצופים קרעו בגדיהם. כיון שהגיעו להר הבית ראו שועל שיצא מבית קדשי הקדשים. התחילו הן בוכין ור' עקיבא מצחק. אמרו לו: מפני מה אתה מצחק? אמר להם: מפני מה אתם בוכים? אמרו לו: מקום שכתוב בו (במדבר א, נא) "והזר הקרב יומת" ועכשיו שועלים הלכו בו ולא נבכה! אמר להן: לכך אני מצחק! דכתיב (ישעיהו ח, ב) "ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריה בן יברכיהו" וכי מה ענין אוריה אצל זכריה? אוריה במקדש ראשון וזכריה במקדש שני! אלא תלה הכתוב נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה.

המשך :

באוריה כתיב (מיכה ג, יב) "לכן בגללכם ציון שדה תחרש [וגו']"
בזכריה כתיב (זכריה ח, ד) "עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים"
עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה הייתי מתיירא שלא תתקיים נבואתו של זכריה.
עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה - בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת.
בלשון הזה אמרו לו : "עקיבא ניחמתנו עקיבא ניחמתנו" :

הסיטואציה דומה. חכמים ורבי עקיבא עומדים בפני מציאות של חורבן, של קטסטרופה רוחנית :
"שועל יוצא מבית קדשי הקדשים". חכמים מגיבים בטבעיות ורבי עקיבא שוב מפתיע. הוא צוחק
גם כאן. אולם במקרה זה התמיהה גדולה יותר, שכן כאן, הוא עומד בפני החורבן עצמו, האם אין
מצופה ממנו שיעמוד מולו בכאב ולא יטשטשו?

קריאה מדוקדקת של האגדה תלמד שרבי עקיבא לא מוותר על האבל. בדומה לחכמים הוא קורע
את בגדיו כאשר הוא מגיע להר הצופים ורואה **מרחוק (מהר הצופים)** את ירושלים בחורבנה. הוא
לא מתעלם מן הכאב, הסבל והחורבן. אולם כאשר הוא מתקרב ורואה את חורבן ירושלים מקרוב,
בטוטאליות שלו, שם הוא צוחק. ומה פשר הצחוק? נדמה כי אין כאן רק ראייה 'אופטימית' אלא
הבנה עמוקה יותר. רבי עקיבא מבין שברגע בו מתקיימת נבואת החורבן במלואה "ציון שדה תחרש"
זה הרגע שבו ניתן להתחיל לתקן. זה הרגע בו אף אחד כבר לא יכול לומר - יש עוד סיכוי שלא נחרב.
יש לשים לב למילה אחת בפסוק המצוטט מהנביא מיכה "לכן בגללכם ציון שדה תחרש", הווה
אומר - החורבן אינו גזרת גורל, הוא תוצאה של המעשים שלכם. היה בידכם לתקן ולמנוע את
החורבן. החורבן התרחש משום שבני אדם סרבו להאמין שהנורא מכל אכן יתרחש. כל עוד הוא לא
אירע, אין באמת מה שידרבו את עם ישראל לתקן. מהרגע שהחורבן אירע והוא נראה בעיניים -
נפתח הפתח החדש לבדק בית, לתשובה ומשם לתקומה ולתחייה. לא סתם תלה הכתוב בין נבואתו
של אוריה לבין נבואתו של זכריה : לומר לנו שאל לנו להתמסר לתהומות החורבן ו"למר גורלנו",
אלא אדרבא, דווקא מציאות קשה, כואבת, שבורה וחרב עשויה לעורר את האדם לשאול את עצמו
כיצד עליו לבנות את הייעוד שלו מחדש.

רבי עקיבא צוחק משום שהוא מבין את הפוטנציאל הגדול של החורבן : אפשר להידרדר לייאוש
לבכי ולנהי, ויש דרך אחרת : אפשר לראות בו הזדמנות לתיקון, לטעון את המצברים מחדש במידת
האחריות.

צחוקו של רבי עקיבא נובע מהתבוננות של עומק המבקשת לחדור מבעד למציאות הנגלית על פני
השטח ולראות את הרבדים השונים שהיא מכילה בעצמה. מציאות של משבר מייצרת כאב גדול
וסבל - והתגובה הטבעית של כל אדם היא להתמסר לכאב ולסבל. אולם כאשר אדם עוצר ומתבונן
פנימה הוא עשוי למצוא את המשבר כמה שמאפשר לו להתקדם. לא עוד להיות נכנע "לגורלו" אלא
דווקא מתוך הכאב לשאול כיצד לקום ולהתקדם אלא עבר הייעוד שלו! רבי עקיבא מסוגל לחוש
את העתיד בהווה שלו.

על עומק העניין עמד הראי"ה קוק זצ"ל בעולת ראייה (חלק ב' עמודים ג-ד):

ר' עקיבא המשחק כשרואה ששועל יוצא מבית קדשי קדשים, מפני שלנפשו הענקית - העתיד הרחוק ניצב כהווה. ר' עקיבא המלא צהלה לקול המונה של רומי, מפני שהאהבה האלהית הנובעת מעומק חכמת לבו הנפלאה הורתהו [הורתה לו], עד כדי מלא ציור חי, כי רומי ואליליה כליל יחלוף, ואור ציון לעד יזרח. האהבה בתענוגים למחזה העתיד הוודאי מילאה כל כך את לבבו הטהור, עד כי לא הניחה לו מקום גם לאנחת לב על ההווה המרעיד, שהכירו רק כעב קל על פני החמה הברה בשחקים.

ימי ספירת העומר דורשים מאתנו לאחוז בשיטתו של רבי עקיבא. התבוננות עמוקה במציאות של הימים הללו - מחייבת אותנו לראות את רב השכבתיות שלה. מתוך ראייה זו אדם מצליח לראות את הקשר בין הכאב והסבל לבין התקומה והתחייה, בין היציאה מבית עבדים למתן תורה, בין חורבן עולם התורה במאה השנייה לספירה לבין גילוייה של תורת הסוד על ידי רבי שמעון בר יוחאי. צירוף השכבות מחייב ללקיחת אחריות. מי שיראה בימי העומר רק את החורבן והאבלות ולא יפנה מבטו גם לתקומה והתחייה הלאומית המחודשת בארץ ישראל - הרי שהוא **מתעלם מהיכולת לקום ולתקן את המעוות**. וכן מי שיראה רק את התחיה הלאומית ולא ייזכר בחורבן הנורא שאירע בתקופה זו - **עלול לשכוח את השבריריות של החיים, את העובדה שגם אם הגענו להישגים ניתן לסגת אחורה**. התבוננות כוללת ורב שכבתית בימי ספירת העומר מחדדת עבורנו כאומה וכיחידים את החובה לקחת אחריות, לא להיכנע למציאות ולשאוף לכוון את ברית הייעוד עם הקב"ה. ימים של אבלות יכולים להפוך לימי שמחה, וימים של שמחה עשויים להפוך באחת לימים של אבל ומספד - לאדם ולעם ישראל תפקיד מכריע בעיצוב הזמן.

ביטוי הלכתי

הראשל"צ הרב יצחק ניסים זצ"ל, הדמות השנתית של החמ"ד בשנה"ל תש"פ, התייחס לסוגיה שלנו בהקשר לשאלה ההלכתית - מה דין תספורת ונישואין ביום העצמאות? במאמר ארוך "עריכת נישואין ותספורת ביום העצמאות"² דן הרב ניסים בהרחבה בשורש מנהגי האבלות בימי העומר והאם שייך לנהוג אותם ביום העצמאות. וכך כתב בסיכום דבריו:

המורם מכל האמור, יום נס ושמחה שאירע בימי הספירה יש להתיר להינשא ולהסתפר בו. באשר ליום העצמאות, הנה אמנם היתה צפייתנו כי התקומה המדינית תתלווה בגאולה רוחנית, שהנהגת המדינה ואורחות חיינו יהיו מושתתים על עקרי היהדות וערכיה - ולא זכינו לכך, **אולם עניין זה אין בו להעיב על שמחת התקומה כשלעצמה**, משום שהלקויים עשויים הם לחלוף...".

הרב ניסים מכיר במציאות המורכבת של מדינת ישראל, מכיר במורכבות של ימי ספירת העומר - אולם הוא טוען שחובה להתייחס למציאות בצורה כוללת ואין להתעלם לא מהטוב שבה ולא מהחסר שבה.

² המאמר 'עריכת נישואין ותספורת ביום העצמאות' מופיע בספר 'הלכות יום העצמאות ויום ירושלים של נחום רקובר' (משרד הדתות והמחלקה לתרבות תורנית במשרד החינוך והתרבות, ירושלים, תשל"ג ע' שלד.

על רקע דברים אלו מאלף לראות את דבריהם של הרבנים הראשיים בקום המדינה, הרב הרצוג והרב עוזיאל זצ"ל, במכתב ששלחו למועצת הרבנות הראשית ביום ח' בניסן תש"ט³, בעניינו של יום העצמאות:

"המפנה היסודי שחל בחמלת ה' עלינו להצלתנו ולפדות נפשנו עם הכרזת עצמאותנו בארץ מחייב אותנו לקיים ולקבל עלינו לדורות את יום הכרזת מדינת ישראל, הוא יום ה' באייר שבכל שנה, ליום שמחה של אתחלתא דגאולה לכלל ישראל, ולהוציא את היום שבו נעשה הנס הגדול הזה מכלל מנהגי האבלות של ימי ספירת העומר, עם מתן הוראות לתפילת הודיה ודרשות מעין המאורע בבתי הכנסת בתפילת מנחה"

הרבנים הראשיים לא נרתעו מלבטל את דיני האבלות של ימי ספירת העומר ביום העצמאות, משום שהתבוננו ברב שכבתיות של המציאות, הם חדרו במבט עמוק למתרחש והבינו שבימים הללו מתרחשת תפנית היסטורית שחובה לקבע בלוח השנה היהודי.

אז והיום - בצל משבר הקורונה

המגפה שפגעה בתלמידי רבי עקיבא הגיעה על רקע מצב שלכאורה היה טוב מאוד. עצם העובדה שבמהלך המגפה נפטרו 24,000 תלמידיו, מלמדת על עוצמתו של העולם התורה באותה תקופה. אלא שהמגפה גדעה את אותו עולם באחת. העולם הרוחני קרס בפרק זמן קצר שבין פסח לעצרת ושינה לבלי הכר את העולם היהודי. במובנים מסוימים גם מגפת הקורונה הפכה את העולם של כולנו. ברגע אחד כל עולם השפע שהורגלנו בו כמעט וקרס. כל ההרגלים שלנו השתנו. גם היום עולה השאלה כיצד להגיב למשבר, כיצד להתבונן בו? האם להיכנע למשבר או להיבנות ממנו? בייחוד בימים אלו, ימי ספירת העומר, ימים בהם נדמה שנעצרה המגפה, אנו יכולים לבחור להמשיך ולאחוז בדרכה של המסורת היהודית המבקשת לראות את המכלול. לא להתעלם מן הטובה, השגשוג וההצלחה ולא לשכוח גם את התקופות המאירות פחות. נסיים עם המילים משירה הנפלא של **נעמי שמר ז"ל**, שירו של אבא, בבית האחרון:

"אם לא שרת לי שיר עדיין, שירה לי מזמור חדש
שהוא עתיק מיין ומתוק מדבש
שיר שהוא עתיק מיין ומתוק מדבש
שיר שהוא כבן אלפיים ובכל יום חדש
יבנה יבנה המקדש"

נשמח אם תוכל לפנות זמן קצר לענות על משוב לחומרי הלמידה של יסודות כאן

³ הדברים הובאו במאמרו של שמואל כץ, 'חידוש שלא היה כמותו מימי בית שני' כאן

